

KI SZEDI MAJD A SZAMÓCÁT?

AVAGY ESETTANULMÁNY A VENDÉGMUNKÁSOK HATÁSÁRÓL EGY DÉL-ALFÖLDI
TELEPÜLÉSEN

Jelige: avd753

Dolgozat lezárásának dátuma: 2024.04.18.

Absztrakt

A dolgozat arra a kérdésre keresi a választ, hogy hogyan alakítják a vendégmunkások a helyi munkaerőhiánnyal való megküzdési stratégiákat. A dolgozat célja, hogy bemutassa a vizsgált település munkaerőpiaci problémáit és felmérje hogyan alakul ki a szakképzetlen munkaerő pótlása. A kutatás kvalitatív módszerekkel, félig strukturált interjúk segítségével vizsgálja a kérdést egy Dél-alföldi régióban található kistelepülésen, elsősorban a helyi mezőgazdasági és ipari szektorban. A fennálló munkanélküliség okait a folyamatosan növekvő elvándorlásban és a környéken megjelenő multinacionális vállalatok munkaerő elszívó ereje. A munkaerőpiaci vizsgálat során arra az eredményre jut, hogy a településen fennálló szakképzetlen munkaerő hiányát nem a helyi munkaképes, főként roma lakossággal pótolják, hanem romániai és ázsiai vendégmunkásokkal. Ennek az okaiként a kutatás elsősorban a helyi roma társadalommal szembeni bizalmatlanságot és rasszizálást azonosítja. Másodsorban a vendégmunkások számának csökkenése egyre kiszolgáltatottabb helyzetbe taszítja a munkavállalókat. Ebből következik az ázsiai vendégmunkások megjelenése, akik stabil foglalkoztatási keretek között érkeznek és csökkentik a korábban fennálló bizalmatlansági és kiszolgáltatottsági faktort a munkaadóknál. A dolgozat további eredményei között szerepel a munkaerőpiaci integráció kulcsszerepe, amely a vidéki társadalmakban a kormány korábbi bevándorlóellenes kommunikációja miatt feszültséget szülhet. A kutatásnak nem célja a település teljesmunkaerőpiaci vizsgálata, csupán az ipari és mezőgazdasági szektorban megjelenő szakképzetlen munkaerőhiány pótlásának vizsgálata. A dolgozat relevanciáját az elmúlt egy-két évben megjelenő munkaerőpiaci átalakulás adja, mely változást az ázsiai vendégmunkások megjelenése okoz.

Tartalomjegyzék

1.	Bevezetés.....	1
2.	Vendégmunkások helyzete Magyarországon.....	3
2.1.	<i>Fogalmak és jogi keretek.....</i>	<i>4</i>
2.2.	<i>Romániai és ázsiai munkavállalók.....</i>	<i>5</i>
3.	Terepmunka.....	8
3.1.	<i>A terep bemutatás.....</i>	<i>8</i>
3.2.	<i>Módszertan.....</i>	<i>9</i>
3.3.	<i>Interjúalanyok.....</i>	<i>9</i>
4.	A mezőgazdasági munkák világa Pistaváron.....	11
4.1.	<i>A mezőgazdasági napszám formái.....</i>	<i>11</i>
4.2.	<i>A munkavállalók etnikai csoportjai és társadalmi mobilitás.....</i>	<i>15</i>
4.3.	<i>Munkaszervezés és hálózatok.....</i>	<i>17</i>
4.4.	<i>A külföldi munka elszívó ereje.....</i>	<i>19</i>
5.	Vendégmunkások a helyi ipari szektorban.....	20
5.1.	<i>Romániai vendégmunkások és helyi romák az iparszektorban.....</i>	<i>21</i>
5.2.	<i>Ázsiai vendégmunkások megjelenése a helyi ipari szektorban.....</i>	<i>22</i>
5.3.	<i>Függőségi viszonyok az ipari szektorban.....</i>	<i>23</i>
6.	Munkaerőpiaci integráció kérdései Pistaváron.....	25
7.	Diszkusszió.....	27
8.	Összefoglalás.....	30
9.	Felhasznált irodalom.....	31
10.	Függelék.....	35
10.1.	<i>Interjúvázlatok.....</i>	<i>35</i>
10.2.	<i>Interjúleíratok.....</i>	<i>37</i>
10.3.	<i>Települést leíró adatok.....</i>	<i>37</i>

1. Bevezetés

„*Aki dolgozni akar, az talál munkát, aki nem akar, az nem.*” –mondja Gábor a kutatás egyik interjúalanya, amikor a terepen megjelenő munkaerőpiaci problémákról kérdezem. A roma, a bevándorló román és a magyar lakosság keveredése adja a pistavári¹ mezőgazdasági munkaerősereg-tartalékot. Ezt egészíti ki az elmúlt egy-két évben megjelenő új tendencia, miszerint ázsiai vendégmunkásokat telepítenek be az országba ideiglenes tartózkodási engedéllyel. A helyi mezőgazdasági és ipari cégeknél egy nagy átalakulás megy végbe a foglalkoztatottak miatt.

A dolgozatban arra a kérdésre keresem a választ, hogy hogyan alakítják a vendégmunkások a helyi munkaerőhiánnyal való megküzdési stratégiákat. A kutatásom egy dél-alföldi régióban található kisváros mezőgazdasági és ipari szektorában vizsgálja a munkaerőhiány okait. A dolgozatom célja, hogy bemutassa, hogy Pistaváron milyen megküzdési stratégiák jelennek meg a munkavállalók részéről, kezdve a helyi romák foglalkoztatásától bevonva a romániai vendégmunkások szerepén át az ázsiai vendégmunkások megjelenéséig. Emellett pedig feltárom a különböző munkaerőpiaci okokat a településen kialakult helyzet mögött. Ehhez félig strukturált interjúkat készítettem, és régóta mezőgazdasággal, valamint feldolgozóiparral foglalkozó családok és cégek különböző korosztályú képviselőit kérdeztem meg a témáról.

A kutatás során arra az eredményre jutottam, hogy Pistavár munkaerőhiánnyal küzd, melyet évtizedek óta a Romániából érkező bevándorló/migráns munkaerővel próbálnak orvosolni, újabban pedig ázsiai vendégmunkásokat alkalmaznak, miközben a településen lévő aktív korú, de képzetlen réteget nem tudják bevonni a munkába. Ennek oka a helyi roma közösséggel szembeni bizalmatlanság és rasszista magatartás mellett a korai kiöregedés, és az alacsonynak értékelt munkaminőség. Emellett a munkaerőhiány másik oka a külföldi idénymunkák egyre nagyobb elszívó ereje és a környékbeli multinacionális cégek magas munkaerőigénye. Az idénymunkák jellege is átalakulóban van, hiszen a paraszti jellegű napszámos munkában átalakul a hagyományos kliens-patrónus viszony és a munkaadó egyre inkább kiszolgáltatott lesz a munkavállalók csoportjának. Fontos körülmény a munkaerőpiaci integráció sikeressége, hiszen a korábbi években megjelenő bevándorlóellenes kormánypropagandához kapcsolódó növekvő idegenellenesség nehezítheti az ázsiai munkavállalók asszimilálódását.

¹ A dolgozatban szereplő összes település és személynév fiktív.

A dolgozatom elsőként bemutatja a vendégmunkások helyzetét Magyarországon, majd bemutatja a vizsgált terepet, Pistavárt. Ezt követően a mezőgazdasági szektorban megjelenő munkavállaló-munkaadó viszonyt ismertetem és a területen megjelenő problémák hátterének okait. A következő fejezetben az ipari szektorban megjelenő vendégmunkások szerepét fejtem ki, elsőként a romániai majd az ázsiai vendégmunkások helyzetével. Végezetül a munkaerőpiaci integráció kérdését vizsgálom az adott településen, végül pedig a diszkusszió fejezetben ismertetem a kutatás eredményeit, majd összefoglalom a dolgozatot.

A dolgozatom limitációi közé tartozik az alacsony interjúsám, valamint, hogy a vizsgált településen megjelenő vendégmunkásokat csak két szektorban elemezte (nem jelenik meg például a szolgáltatóipar). A kutatásom egy betekintést nyújt a település munkaerőpiaci folyamaiba, kiemelve a vendégmunkások szerepét, de nem volt célja a teljeskörű munkaerőpiaci kép leírása.

2. Vendégmunkások helyzete Magyarországon

A magyarországi munkanélküliségi ráta² a KSH (2024) gyorstájékoztatója szerint 2023 decemberében 4,1%, amely nagyjából 203 ezer főt jelent. Ez egy 0,5 százalékpontos növekedést jelent a korábbi évhez képest. Az adatok a 15 és 74 éves közötti korosztályra vonatkoznak, akik aktív munkaképesek. Ez a World Bank (2024) adatai szerint a 7. legkisebb érték az Európai Unióban, ahol az átlag 6% volt.

A magyar kormány nyilatkozata szerint erősek a munkalapú társadalom alapjai és egy javuló tendencia látszódik az országban (kormany.hu, 2024). A kormány kiemelt célja egy korosztályonként célzott munkaerőpiaci program; magasabb foglalkoztatási ráta elérése és a munkaerőtartalék aktivizálása. Ezzel kapcsolatban Regös Gábor közgazdász a következőket nyilatkozta: *„A kérdés inkább a kínálati oldal lesz: mennyire sikerül az új álláshelyeket a munkaerőtartalékból betölteni, mennyire szívják el egymástól a cégek a munkaerőt vagy mennyire lesz szükség külföldiek foglalkoztatására.”* (Szabó, 2024).

A munkaerőtartalékot a KSH meghatározása szerint a munkanélküliek, az alulfoglalkoztatottak és a munkaképes aktívak alkotják (Győri és Egri, 2020). Az idézetben is megjelenő külföldiek foglalkoztatása, vagyis a vendégmunkások szerepe egy jóval összetettebb kérdés Magyarországon. Gödri (2015) tanulmányában arról ír, hogy milyen tényezők alakítják a magyarországi bevándorlók foglalkoztatási esélyeit, és a bevándorlók közötti csoportok mennyiben különböznek egymástól.

A bevándorlók gazdasági, munkaerőpiaci integrációja a legtöbb európai ország számára kihívást jelent. A munkaerőpiaci integráció segíti a társadalomba való beilleszkedést és ezáltal segíti a gazdaságot a hosszútávú munkaerőpótlásban, valamint a nyugdíjrendszer fenntarthatóságában. Ezt leggyakrabban a foglalkoztatási ráta és a munkanélküliségi ráta alapján mérik, de fontos mutató lehet a túlképzettség, a bérek szintje, a szekunder munkaerőpiacon való részvétel és az önfoglalkoztatás is. Az integráció sikerességét befolyásolja az ország migrációs és munkaerőpiaci szabályozásai, valamint az a bevándorlók megítélése az országban. Magyarországon mivel magas a honosítási ráta alulbecsülik a bevándorló népesség nagyságát. (Gödri, 2015)

² A munkanélküliségi ráta a munkanélkülieknek a gazdaságilag aktívakhoz viszonyított aránya (STADAT – Módszertan – Munkaerő, é. n.).

A 90-es években főként Romániából érkezett bevándorlók a kezdetekben még menekülteként majd egyre inkább gazdasági letelepedés céljából lépték át a határokat. A Mivel Magyarország a Schengen-régió belül helyezkedik el, vonzóvá vált azok számára, akik az Európai Unióba szeretnének belépni vagy itt tartózkodni (Hárs, 2015). Azonban az ország nem csak az unión kívülieknek a célpontja, hanem a szomszédos országokban élőknek is. A rendszerváltás környékén a zömében magyar anyanyelvű bevándorlók mellett megjelent egy nagyobb csoport, az ázsiai, főként kínai közösség. Majd az Európai Unióhoz való csatlakozás és a szigorodó kormányzati intézkedések egy sokkal kevésbé liberális letelepedési és migrációs rendszert hoztak létre. Főként a magyar anyanyelvű, külföldi emberek letelepedése vált könnyebbé, a más országokból érkezőket érintő szakpolitikákra pedig inkább a passzivitás, ignorálás vált jellemzővé. (Hamar, 2015)

A 2013-tól megfigyelhető gazdasági fellendüléssel indult meg a munkanélküliség csökkenése Magyarországon, azonban ezzel párhuzamosan egyre erősödött a lakosság külföldre vándorlása. Az Európai Unió legfontosabb belső integrációs vívmánya a piaci egység létrehozása, beleértve a munkaerő (a szolgáltatások, áruk, tőke stb. mellett) szabad áramlását is. Az migrációs szakpolitikák megkülönböztetik a tagállamokból és az EU-n kívül érkező vendégmunkásokra vonatkozó szabályokat. Az országok saját szuverenitási jogkörébe tartozik, hogy meghatározhatják a harmadik országból érkezőkre vonatkozó bevándorláspolitikájukat. (Lados és Brucker, 2023)

2.1. Fogalmak és jogi keretek

A fejezetben a vendégmunkások ismertetésekor is feltűnik a „*migráns*”, a „*bevándorló*” és valamilyen szinten a „*menekült*” kifejezések keveredése, ezért fontos megkülönböztetni a jogi, stílus béli, jelentésbeli és használat béli különbségeket.

A *migráns* definíció szerint egy, a lakóhelyét megváltoztató személy. Ebbe beletartozik az is, ha valaki vidékről felköltözik a fővárosba, nem feltétlenül jelent országok közti vándorlást (Szalkai-Széll, 2015). Brucker és Lados (2023, 42.o.) szerint „*jogi szempontból különböző helyzetben levő, eltérő jogokkal és kötelezettségekkel bíró személyek egyes csoportjait értjük (menekültek, bevándorlók, családegyesítők, munkavállalók, diákok stb.)*”. A *bevándorló* már egy szűkebb értelmezési kerettel rendelkezik, ugyanis ez már konkrétan azt jelenti, hogy egy adott személy egy idegen országba lép azzal a szándékkal, hogy ott letelepüljön (Szalkai-Széll, 2015). A bevándorlás lehetséges okai között tartjuk számon a munkavállalási, tanulási, esetleg családegyesítési célokat (Lados és Brucker, 2023). A *menekült* pedig a három fogalom közül a

legkisebb halmazt fedi le, olyan személyt jelent, aki „*politikai, nemzetiségi, faji, vallási üldözés, idegen megszállás, fegyveres konfliktusok vagy más kényszerítő ok miatt elhagyja a hazáját, és egy idegen országban keres menedéket, illetve ugyanezek miatt nem tud hazatérni*” (Lexiq, 2021). Jelentős különbség, hogy ez utóbbi fogalom a másik kettőhöz képest, az 1951-es genfi egyezményben jogilag is szabályozva van, melyhez Magyarország is csatlakozott 1989-ben (1989. évi 15. törvényerejű rendelet, 1989).

A fogalmak a magyarországi mindennapokban a 2015-ös menekült válság során kezdtek összemosódni, ahol a kormány pánikkeltésre használta az illegális bevándorló és a migráns fogalmakat (Lázár és Sik, 2019). Jelen dolgozatban azonban a legális migráció és ahhoz kötődően a vendégmunkás fogalma a kiemelt. A legális migráció szabályozásait az Európai Unió egyre inkább csökkenti a fokozódó strukturális munkaerőhiány és a társadalmak előregeedése miatt (Lados és Brucker, 2023).

Az EU szabályozásában létezik az úgynevezett „uniós kék kártya”, amely a tagállamokon kívüli felsőfokú képzettséggel rendelkező munkavállalókra vonatkozik, amíg azonban valaki ezzel nem rendelkezik legfeljebb két évre szóló tartózkodási engedélyt igényelhet a célországban (EP és Tanács, 2011b idézi Lados és Brucker, 2023). Ezen felül van lehetőség idegymunkavállalására is, amely esetén öt-kilenc hónapig tartózkodhatnak az EU területén. A KSH külföldi állampolgárok tartózkodásának adatai az alábbi célokat különíti el: keresőtevékenység, bevándorlás/letelepedés, tanulás, családintegráció és egyéb célok (Hárs, 2015). Magyarországon 2015-ben a keresőtevékenységre jogosító engedéllyel élt a külföldiek 30 százaléka (Hárs, 2015).

Ezt a számot elősegítik a munkaerő-közvetítő és kölcsönző cégek munkái. A statisztikák szerint a munkaerő-kölcsönző cégeken keresztül foglalkoztatott munkavállalók száma az elmúlt 15 évben ötszörösére nőtt (Meszmann és Fedyk, 2020). Ezek a cégek a földrajzi mobilitás közvetítőjeként szolgálnak, hiszen kiegészítő (főként lakhatási) szolgáltatásokkal kínálják a munkalehetőségeket.

2.2. Romániai és ázsiai munkavállalók

A dolgozatban vizsgált esettanulmányban főként romániai és ázsiai vendégmunkások jelennek meg. Románia 2007-es EU-hoz csatlakozása óta az állampolgáraik számára könnyű munkavállalási cél lett Magyarország, illetve a munkaadóknak is könnyedség, hiszen csak egy egyszerű regisztrációs kötelezettsége van bejelenteni, hogy hány főt alkalmaz (Csité és mtsai., 2009). Ráadásul az EU már a csatlakozás előtt 2002-ben eltörölte a vízumkötelezettséget a román ál-

lampolgárok számára, ami lehetővé tette a korábban meginduló munkaerő-kivándorlást. Fontos, hogy a külföldre vándorló romániai vendégmunkások legfőbb célja már a kezdetekben sem Magyarország volt, hanem Olaszországot és a mediterrán területeket, valamint a németajkú területeket részesítik előnyben. Magyarországon főként a határon túli partiumi, erdélyi magyarok keresnek lehetőséget. A magyar anyanyelvű román munkavállalók azonban már az EU-s csatlakozás előtt is jelen voltak a magyarországi munkaerőpiacon, így nagyobb ugrás nem jelent meg a számukban, inkább csak legalizálódott a fekete munka. (Réti, 2009)

A magyarországi munkavállalás a magasabb jövedelem lehetőségét, életkörülmények javítását és a társadalmi státusz növelését is jelenti a vendégmunkások számára (Hamar, 2017). A legnagyobb arányban a Dél-Alföldi régióban foglalkoztatnak romániai vendégmunkásokat. Fontos kiemelni, hogy a pontos számukat nehéz meghatározni és a statisztikai adatok sem tudják alátámasztani a tendenciákat, hiszen sok olyan napszámos brigád van jelen ezen a területen, akik nem szerepelnek a hivatalos statisztikákban. A schengeni területekre való könnyű vándorlással, a migráció tömegessé vált Romániából, azonban Magyarország fokozatos veszítette el a vonzerejét számukra. Jellemzővé vált, hogy a bevándorló csoportokat főként alacsony iskolai végzettségű, szakképzetlen és gyenge anyagi háttérrel rendelkező egyének alkották. (Hamar, 2017)

A romániai vendégmunkások esetén etnikai okokra (nyelvi, kulturális azonosságok) is visszavezethető a migráció, azonban a 1990-es évektől nem csak a szomszédos országból, hanem más kontinensről (főként Ázsiából) is elkezdődött a munkaerőbeáramlás Magyarországra. A legtöbbször Kínából érkeztek és az átlag kínainál magasabban képzettek voltak (mérnökök, orvosok, ügyvédek stb.). A legtöbb innen érkező munkavállaló saját vállalkozás kereteiben találta meg a lehetőséget, túlnyomó részük olcsó ruha- és cipőkereskedelemmel foglalkozott. (Nyíri, 2003)

A Magyarországon élő kínaiak másodgenerációja is munkavállaló már, és az a második migrációs hullám is megindult Kínából 2013-ban, amikor a magyar kormány bevezette a letelepedési államkötvényt (Knyihár, 2019). Vannak olyan kínai közösségek, amelyek több évtizedes ittartózkodással rendelkeznek, az integrációjuk pedig egyre inkább fejlődik és erősödik (Knyihár, 2019).

A kormány törvénymódosítása (407/2021. (VII. 8.) kormányrendelet) elősegítette, hogy tizenöt ország (köztük India, Vietnám, Fülöp-szigetek, Montenegró stb.) munkavállalói könnyebb adminisztrációval jussanak be az országba és vegyenek részt a gazdaságban. Kende (2023) cikkéből is kiderül, hogy a kormány a migráció ellenes kommunikációja mellett ellenére

2016 óta fokozatosan könnyítette meg a különböző EU-n kívüli országból történő munkaerő-beáramlást.

A Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat (NFSZ) 2021-es adatai (idézi Poór és mtsai.,2022) szerint jelentősen növekedett az Indiából és a Fülöp-szigetektől érkezők száma. Esetükben a foglalkoztatási szektorokat vizsgálva első helyen a mezőgazdaság, második helyen a feldolgozóipar szerepel. Fontos megjegyezni, hogy a 2022-es orosz-ukrán háború kirobbanása szintén átalakította a magyarországi munkaerőpiacot, hiszen számos menekült státuszú ember érkezett az országba és állt munkába. Az itt maradottak száma azonban folyamatosan csökken a háború alakulásával. Ennek ellenére még mindig nagy létszámú az ukrajnai bevándorló, vendégmunkás Magyarországon, viszont a dolgozat szempontjából az ő szerepük kevésbé releváns, hiszen a terepmunka során nem jelentek meg. (Poór és mtsai., 2022)

3. Terepmunka

3.1. A terep bemutatás³

A kutatás helyszíne a dél-alföldi régióban található Pistavár városa⁴. A város több mint 11000 lélekszámú, hagyományosan mezőgazdasági település, a központi belterületen lakók száma majdnem 8000 fő (KSH, é. n.; Kürti, 2016). A külterület 7 különböző területi egységből áll össze és megközelítőleg több mint 100 tanya alkotja (a KSH külterületi lakások száma alapján). A város közigazgatási területe több mint 16 000 hektár, amelyből a belterületi rész csupán 500 hektár. A földterületek háromnegyede művelés alatt áll (HEP, 2018). A település tanyasias-városias jellege kettős: vannak, akik állandó lakhelyként kezelik a tanyájukat, azonban vannak úgynevezett „óltanyások” akiknek bár van a külterületen tanyájuk, a lakhelyük a városban van (Kürti, 2016).

A KSH adatai szerint 2022-ben a lakosság 86,2%-a vallotta magát magyarnak, 3,6%-a cigánynak és 0,7%-a románnak. Így a településen élő romák száma alacsony, viszont fontos kiemelni a 12% körüli válasz-elutasítást is. Itt fontos megjegyezni, hogy a romák számát a legtöbb becslés alulméri két okból; egyrészt a válaszadók sokszor többféle identitással is rendelkeznek, viszont ezt sok esetben nincs lehetőségük ezt jelezni; másrészt pedig hivatalos szervek előtt nem szívesen vállalják fel az etnikai hovatartozásukat (Messing, 2014).

A város mezőgazdasági jellege főként a növénytermesztést jelenti, de állattenyésztés is jellemző, bár az utóbbi inkább háztáji jelleggel. Kiemelkedően jó termőföldet a helyiek fekete-földnek nevezik (Kürti, 2016), amely táptalajt biztosít a szamóca, paprika, dinnyetermesztésnek. Emellett a csonthéjas növények, főként barack- és meggytermesztése is jellemző a területen.

A település 2022-ben a KSH adatai szerint 234 nyitott álláskeresőt jegyzett, a munkanélküliségi ráta pedig 13,4% volt, ami több mint háromszorosa az országos átlagnak. Így az adatokból is megállítható, hogy a településen magas a munkanélküliség aránya. A kutatás szempontjából további releváns adat, hogy ugyanebben az évben 102 regisztrált feldolgozóipari vállalkozást jegyzett a település. (KSH, 2022)

³ A fejezetben megjelenő adatok a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) adatai alapján kerülnek bemutatásra, melynek részletes területi elemzéseit az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információ Rendszer (TEIR) segítségével értem el. A település részletes adatait tartalmazó táblázat a függelékben elérhető.

⁴ A dolgozatban szereplő település- és személynevek mind fiktívek.

3.2. Módszertan

A kutatási kérdésem elemzéséhez kvalitatív módszereket választottam. A dolgozatomhoz hat interjút vettem fel, összesen nyolc emberrel, hiszen két interjú is egy-egy házaspárral készült. Az interjúk két turnusban; 2023 novemberében és 2024 márciusában készültek. Az előbbi során a mezőgazdasággal kapcsolatosan interjúztam, az utóbbinál az ipari szektorban. A válogatás során igyekeztem különböző korosztályokat kérdezni, azzal a céllal, hogy minél árnyaltabb képet kapjak. A felméréshez a félig strukturált interjú módszerét alkalmaztam. A beszélgetések átlagosan 20-30 percesek voltak, kivéve az idősebb házaspárral készített interjút, ami 40 percig tartott.

A megkereséskor jeleztem nekik, hogy a helyi mezőgazdasági és ipari viszonyokra, valamint a vendégmunkások szerepére leszek kíváncsi az ő gazdaságukban. A nemzetiségi, etnicitáshoz kapcsolódó kérdéseket igyekeztem nem közvetlenül feltenni, hiszen magasabb esélyt feltételeztem a válaszmegtagadásnak. A beszélgetést az alanyok önkéntesen vállalták és mindannyiójukat biztosítottam a teljeskörű anonimitásról és a személyiségi jogaik védelméről.

A kutatói szereppel kapcsolatban fontos kiemelni, hogy személyes ismertségen keresztül értem el őket, hiszen én is a településről származom. Ez az ismertség megteremtette azt az oldott hangulatot, amivel feltételezésem szerint részletesebben fejtették ki a válaszukat és az etnikai kérdéseknél sem tértek ki a válaszádtól. A közös valóság feltételezése ebben a szituációban elősegíthette a kutatás eredményességét. A beszélgetések elején biztosítottam őket a teljes anonimitásról.

3.3. Interjúalanyok

Az első interjúalanyom Blanka volt, 24 éves, pistavári nő, aki mezőgazdasági családba született és kiskor óta ezzel foglalkozik. Blanka gimnáziumi tanulmányai után az agrárszektorban szerzett alapszakos diplomát, jelenleg pedig mesterképzésen folytatja tanulmányait. Bár nappali tagozaton tanul, jelenleg ingázik az egyetem és Pistavár között, hogy kellően ki tudja venni a részét a ház körüli munkákból. Családja több mint harminc éve foglalkozik mezőgazdasággal, körülbelül 110 hektáron, amelyből 15 hektár a kertészeti terület. Ezen főként szamócát, paprikát, sárgadinnyét, paprikát és burgonyát termesztenek. Leginkább a budapesti nagybani piacon értékesítik a terményt, de van náluk lehetőség online rendelésre is, ezen felül pedig külföldre és előre szerződött nagyvállalatnak is szállítanak.

A második interjúalanyom Károly (40 éves) és a felesége Emese (32 éves) voltak. Három gyerekük van és hét éve költöztek be a város belterületére tanyáról, így őket nevezhetjük ólgazdának (Kürti, 2016). A családi tanyán végzik a mezőgazdasági munkát, főként szá móca és sárgadinnyetermesztéssel foglalkoznak. Károly nem tudta felidézni mióta foglalkoznak mezőgazdasággal, hiszen már több generáció óta ez a családi hagyomány.

A harmadik interjúm alanyai Erzsi néni és Tóni bácsi voltak, a Sánta házaspár. A feleség 78 éves, férje pedig 80. Már 57 éve házasok, három gyerekük van. A legidősebb fiuk Lali továbbra is a tanyán dolgozik, ő tartja fent a családi mezőgazdaságot. Másik két gyerekük a városban lakik, a kisebbik fiuk néha még foglalkozik szá mócatermesztéssel. Generációk óta mezőgazdasággal foglalkoznak, jelenleg egy-egy hektár meggy és sárgabarack ültetvényből származik az egyik fő bevételi forrásuk. Emellett van kukorica, búza, szőlő, paradicsom, paprika és dinnye is, de ezek inkább saját felhasználásra. Emellett állattenyésztéssel is foglalkoznak, főként sertés- és szarvasmarhatenyésztéssel, de saját felhasználásra vannak a tanyán csirkék, kacsák és libák is.

Negyedik interjúalanyom a 35 éves Józsi volt, aki 2006-ban 17 évesen érkezett Magyarországra egy kisebb romániai, erdélyi településről. A családja akkor már Pistavár környékén dolgozott. Egész életében idénymunkákat csinált, egyszer megpróbálkozott a gyári munkával, de nem tetszett neki. Állítása szerint ők „ehhez értenek”. 2014-ben letette a magyar állampolgársági esküt, így az akkor születő kislánya már kettős állampolgár lett, pár évvel későbbi házasságuk után pedig felesége is. 2022-ig ismerős családoknál, munkaadóknál laktak ingyen vagy olcsó lakbérért. Két éve tudtak vásárolni maguknak egy tanyát, és elkezdni a saját szá móca-termelésüket. Józsi őstermelő lett, és amit a sok év alatt megtanult munkavállalóként a mezőgazdaságban ma már vállalkozóként és munkaadóként kamatoztatja.

A második interjúblokk során az ipari szektorra voltam kíváncsi, így két helyi ismerőst kérdeztem, akik a feldolgozóiparban vállalkozók. Elsőként Zsófi-val beszélgettem, aki 35 éves és munkaerőpiacra lépése óta a családi vállalkozásban dolgozik. Fő tevékenységük a baromfifeldolgozás és nagyjából 40 embert foglalkoztatnak a vállalkozásban. Az irányítást családon belül intézik és egy könyvelő segít nekik. Nagyjából 20 állandó munkavállalójuk van, a többiek pedig napi bejelentéssel dolgoznak.

Ezt követően Gáborral interjúztam, aki 34 éves és a szülei vállalkozását viszi tovább. A család 1995 óta foglalkozik pulykavágással és feldolgozással. A cégben nagyjából 65 fő dolgozik összesen szállítmányozásban, gyártásban és irodai munkában. A vezetést itt is a család végzi,

viszont van három csoport/műszakvezetőjük is. Kiemelte, hogy nincsenek beugrós munkások, hanem egy nagyon fix csapattal dolgoznak, vannak akik 10-15 éve állandó embereik.

4. A mezőgazdasági munkák világa Pistaváron

A kisvárosi, falusi roma közösségek megélhetési stratégiái között szerepel a napszámos, idénymunka (Virág, 2010). A vidéki közösségek, területek azonban a rendszerváltást követően számos térségi és területi változáson estek át, kiemelten fokozódott a regionális egyenlőtlenségek mértéke (Virág, 2010). A Magyarországon megjelenő tartós munkanélküliség összefonódott az ún. „cigányproblémával”, főként abban az aspektusban, hogy az számított cigánynak, aki előnytelen osztálypozíciót foglal el, szemben a többségi „magyar” pozícióval (Vigvári és Kovai, 2020, 73.o.).

Vigvári és Kovai (2020) Marx nyomán bevezetik a *munkaerő-tartaléksereg* fogalmát, akik a formális munkából éppen kirekedt munkanélküli népességet jelentik. Ez nem azt jelenti, hogy teljesen kizáródnak a termelésből, hanem egy sajátos módon kapcsolódnak ahhoz. Ők lesznek az olcsó, könnyen mozgatható munkaerő, amelyet úgymond „hadra lehet” fogni, ha szükség van rá, de le is lehet építeni (Vigvári és Kovai, 2020, 70.o.). Ez viszont együtt jár a rasszizálás mechanizmusával is. A *munkaerő-tartaléksereg* megélhetési stratégiái főként a munkaformák folyamatos cserélődésére épülnek, az egyik ilyen az idénymunka.

Annak érdekében, hogy minél árnyaltabb képet kaphassunk a pistavári mezőgazdaságban dolgozó munkaerőről elsőként a napszám formáit ismertetem Vigvári (2016) által megfogalmazott kategóriák alapján, majd a munkavállalók etnikai csoportjait vizsgálom annak érdekében, hogy különbséget tegyek a helyi romák és romániai vendégmunkások megítélése között. Végül pedig az erős és gyenge kötések szerepét emelem be a munkaszervezési folyamatokba és ismertetem a külföldi munkalehetőségek elszívó erejét.

4.1. A mezőgazdasági napszám formái

Vigvári (2016) egy észak-alföldi faluban végzett terepmunka során vizsgálta a mezőgazdasági idénymunkák különböző formáit. A kutatása során elkülönítette a *paraszti típusú alkalmi napszám*, a *patrónus-kliens típusú hosszútávú együttműködés* és az *üzemi alapú mezőgazdasági bér munka* fogalmát.

4.1.1. A paraszti típusú alkalmi napszám

A *paraszti típusú alkalmi napszám* (Vigvári, 2016, 79.o.) jelenti az alkalmi, beugró típusú munkavállalást. Általában a munka egy-két napig tart, főként a nagyobb munkák köré csoportosulva. Jellemzője még, hogy itt a gazdák inkább előnyben részesítenék a saját családjuk mozgósítását. Ilyen típusú napszám alkalmazását láthattuk Károly esetében. Ő főként beugró munkákat alkalmaz szamóca szedéshez és kacsoláshoz, napi kifizetéssel. Ezek az emberek általában valamelyik környékbeli tanyán dolgoznak állandó munkaerőként, és ha nincs szükség rájuk, akkor ottani gazda „kölcsonadja” őket. Jellemző, hogy a pistaváriak közötti ismertség, összetartás segíti a munkaerőhiány pótlását.

„[...] hogyha volt valami, akkor vagy a Lajosékhöz szaladtam, vagy a Jósikát hívtam, hogy van-e ember, azt akkor Lajos bácsi adott embert, mert pont nem szedtek még, és akkor elhozhattam őket egy hétig, és akkor fizettem ugyanúgy, hogyha akarták, kérhetek többet is, ha nekik úgy a jó, nem érdekelt, csak hogy nekem legyen a termés beszéve, meg hogy jusson el piacra.” (Károly)

4.1.2. Patrónus-kliens típusú hosszú távú együttműködés

A *patrónus-kliens típusú hosszú távú együttműködés* (Vigvári, 2016, 81.o.) összetettebb és tartósabb. Egyik feltétele a hosszú idők alatt kialakítható bizalmi kapcsolat. Ebben az esetben a patrónus mindig segít, mindig ad munkát, cserébe pedig a kliens mindig szolgálatkész és hűséges (Wolf, 1973 idézi Vigvári 2016). Ha megszorulnak akkor a patrónus sokszor pénzben is kisérti őket, amit később ledolgoznak (Hamar, 2015). Erről számolt be Blanka is, akinél az interjúalanyok közül a legnagyobb volt a családnak a gazdasága és a bevont munkaerő mennyisége is. Amikor a náluk dolgozókkal kapcsolatban a bizalmi viszony alakulásáról kérdeztem, akkor rögtön arról kezdett el mesélni, hogy mennyire romlott ez az évtizedek alatt, és a szülei gazdaságának a korában még ki tudott alakulni komplett családokkal, csapatokkal ez a bizalmi kapcsolat. Most már csak három olyan ember van, aki évről-évre visszajár, ők azok, akiknek nagyobb kölcsönt is adnak, ha rászorulnak. Emellett nagyjából 12-18 bevont munkaerő jelenik meg nálunk a szezonban. Nekik egy közeli külön tanyán biztosítanak lakhatást. Ha hónap közben megszorulnak, akkor megelőlegezik nekik a pénzüket, de csak havi kifizetésben dolgoznak.

Hasonló kapcsolatra látunk igényt a Sánta házaspár részéről. Kiemelték, hogy szükség lenne állandó emberre, aki a ház körüli munkákat ellátja, de nem találnak megbízható embert. Régebben náluk is laktak családok, amíg állt „*az öreg tanya*”. Most már nincs szükség ennyi emberre, de egy-kettőre még lenne. A bizalmi viszony többszörös megtöréséről számoltak be a beszélgetések során, amikor is meglopták őket, szezon közben faképnél hagyták, vagy egyszerűen elégedetlenek voltak a kapott étellel. Emellett azt is említették, hogy a kínált lakást/tanyát az ő szavaikkal élve „*lelakják*” és nem tudnak vigyázni semmire.

A patrónus-kliens viszony egy sokat kutatott terület, amely főként a függőségi viszonyok vizsgálatában jelenik meg (Toma, 2005; Virág, 2010). Jellemző rá, hogy folyamatos alá-fölé rendeltségi viszony van a patrónus és a kliens között, a köztük lévő tranzakcióknak pedig nincs piaci ára, hanem valamilyen kölcsönös bizalmon alapszik. A kölcsönös bizalom pedig kicsit kényszeres mindkét oldalról, hiszen kiszolgáltatva vannak egymásnak. Erzsébet néni a következőképpen meséli azt a kiszolgáltatottságot, ami a patrónust is a függőségi viszonyhoz köti:

„Azért, hogy a termés megérje, azért pénzt kell kapni, ugye, mert az nagy befektetés. De hát mit lehet tenni, ha nincs leszéve? Akkor meg fizetni kell, és ha útközben faképnél hagy, így jártál.”

Többektől kiemelt probléma a folyamatos fluktuáció, a kiszámíthatatlanság. Blanka szerint a külföld a legnagyobb oka az elmúlt évek nagymennyiségű lemorzsolódásának, Tóni bácsi szerint pedig az is közre játszik, hogy van, amikor egy másik gazda kicsit rákontráz az órabérre és elviszi az embereket magához.

4.1.3. Üzemi alapú mezőgazdasági bérmunka

Az üzemi alapú bérmunka a gazdaság átalakulásával jött létre, hiszen egyre meghatározóbb lett a nagygazdaságok aránya, amelyek több száz hektáron működnek (Kovács, 2012 idézi Vigvári 2016). Itt más viszonyok alakulnak ki, hiszen a tulajdonos nincs közvetlen viszonyban a napszámosaival, a gazdaságot egyfajta helyi irányító veszi át. Jellemző, hogy elvárt az egyre személytelenebb és szigorúbb munkavégzés. Itt a munkaadó nincs rászorulva a munkavállalóra, mert nincs szükség arra, hogy ugyanazok az emberek végezzék a munkát. Ezzel felborul a patrónus-kliens viszony.

Ez a fajta napszámos csoport nem látszik kialakulni Pistaváron. Bár Blankáék nagygazdasága üzemméretben felérhetne ehhez a csoporthoz, ott sokkal inkább jellemző a klasszikus pusztai lokalitáshoz kötődő függőségi viszony.

4.1.4. Átmenetek

Vigvári (2016) három kategóriába sorolta az általa vizsgált település napszámosait, és bár számomra megfelelőnek tűnt ezt a fajta csoportosítást követni, mégis voltak átfedések a terepen végzett interjúk során, ahol keverednek az általa felvázolt függőségi viszonyok típusai.

Erzsi néni és Tóni bácsi inkább az első kategóriába sorolhatók jelenleg, hiszen csak alkalmi munkavállalókat alkalmaznak, attól függetlenül, hogy korábban hosszútávon dolgoztak náluk családok és most is igény lenne egy-két állandó emberre. Látszódik, hogy a patrónus-kliens viszonyból való átmenet nehéz nekik, sokszor emlegették a jelenlegi emberek kiszámíthatatlanságát. A külföldi munkát és a fiatalok érdektelenségét okolják amiért kevés a munkaerő, és főként mára már csak annyit igyekeznek termelni, amit ők maguk fel tudnak dolgozni.

Ezenfelül Károly és Emese esete is átmenetet képez. Igaz, hogy ők is napszámban dolgoztatnak, beugrós jelleggel embereket. Mégis náluk jelent meg leginkább az az emberi bánásmód és ráutaltság, amely a kliens-patrónus viszonyok jellegzetessége. Vigvári (2016) szerint fontos, hogy nem csak a kölcsönadás és a pénzbeli segítségnyújtás, hanem a mindennapi emberi gesztusoknak is nagy szerepe van. Károly és Emese büszkén meséltek arról, hogy hozzájuk szeretnek járni az emberek: *„Hozzánk azért szeretnek járni mert mi jófejek vagyunk velük, mi soha nem ordibálunk velünk, emberként kezeljük őket, na, ez a legfontosabb.”* Szerintük probléma, hogy sok gazda nem így bánik a dolgozóival, pedig ezen múlik sok dolog. Olyan történetekről is hallottak, amikor egy gazda puskával lőtt az égbe tanító jelleggel, hogy a dolgozók előtt tekintélyt szerezzen. A házaspár szerint az egyszerű apróságok, mint egy fagyi, vagy egy hideg kóla a 40-50 fokos fóliában nagy segítség tud lenni, és szívesebben jönnek majd dolgozni máskor is.

Viszont ők emelték ki leginkább a bizalomvesztést is, hiszen többször kerültek olyan szituációba vagy ők, vagy közeli barátaik, hogy várták a munkásokat és nem mentek dolgozni. Vagy más többet ígért, vagy csak éppen más teendőjük támadt (pl. keresztelőn részt venni). Ezzel pedig anyagi kárt okoztak nekik.

Összességében elmondható, hogy a Vigvári (2016) által létrehozott három kategória megfeleltethető a pistavári interjúalanyok által leírt függőségi viszonyokra, viszont inkább jellemző a paraszti típusú napszám és a patrónus-kliens viszony keveredése. Ennek az oka főként az lehet, hogy a munkaerőhiány miatt már a beugrós jellegű munkavállalókkal is kialakul egyfajta kliens-patrónus viszony a kölcsönös egymásra utaltság miatt. Fontos azonban, hogy az interjúk alapján a patrónusnak (munkaadónak) egy jóval kiszolgáltatottabb szerepe jelenik meg, hiszen a kliens (munkavállaló) sokkal könnyebben változtatja munkahelyét akár egy-két napon belül

is. A gazdának állandó érdeke, hogy foglalkoztasson egy megbízható csapatot, a munkavállalók azonban csak a megfelelő jövedelmet és jó munkakörülményt szeretnék elérni, ami több helyen is adott. Így a kliens részéről egy jóval kevésbé elkötelezett szerep jelenik meg a gazdák felé. Erre a jelenségre erősített rá Józsi is. A beszélgetés során elmondta, hogy könnyen válogatnak a munkák között manapság, mert sok a mezőgazdaságban a lehetőség.

4.2. A munkavállalók etnikai csoportjai és társadalmi mobilitás

A pistavári idénymunkákra jellemző, hogy márciustól szeptemberig tartó szezonban kell dolgozni, és a legtöbb munkavállaló Erdélyből érkezik ideiglenes, szezonális munkára. Amikor a nemzetiségükről, etnikumukról kérdeztem az interjúalanyokat eltérő válaszokat kaptam. Azt a legtöbbször kiemelték, hogy túlnyomó többségük magyarul beszél, így nyelvi akadályokba nem ütköznek.

A Sánta családon egyértelműen érződött, hogy a magyarul beszélő román vendégmunkásokat hamarabb alkalmazzák, mint a helyi cigányokat. Rájuk nem tekintenek cigányként, Károly szerint, *„aki cigány, azon látszik, hogy cigány”*. Sőt ő egyenesen kikérte a nevükben, hogy nem nevezhetjük őket cigánynak, hiszen akkor megsértődnek. Sok vendégmunkás rendelkezik mára kettős állampolgársággal, így inkább románként definiálják őket. Erzsi néni kiemelte, hogyha ismerős a cigány, akkor dolgozhatna ott, de Tóni bácsi már negatívabban vélekedett a helyiek-ről:

„Egy helyen se tudok pistavári cigányt, hogy elmenne dolgozni. Inkább elmegy lopni. A román cigány az eljön, az dolgozik.”

Elmondható tehát, hogy a helyi cigánysággal szemben egy erősebb előítélet él az idős házaspár fejében. Ezzel szemben a magyar egy sokkal pozitívabb jelzöt kapott az interjúk során. Erzsi néni az általa normálisnak azonosított munkaerőt összekötötte az „igazi magyarok” jelzővel, és amikor a rendszerváltás környékén érkező román-magyar kettősállampolgárok beáramlásáról kérdeztem, akkor a következőket mondta:

„Elejében nagyon jó volt. Igazi magyar emberek voltak, azok nagyon jól dolgoztak. De mostaniak, amik jönnek, az alja.” (Erzsi néni)

Ezzel a magyar jelzöt mintha szinonimaként használná a jó munkaerőre. A legtöbbször a rossz munkaerő alatt a nehéz betanítást értették, és kiemelték, hogy ahhoz, hogy jó munkát végezzenek „ott kell mellettük állni”, amire egyik gazdának sincsen kellő erőforrása. Nem érzik

nehéz munkának, mégis többet kiemelték az anyagi kárt, amit okozni tudnak a rosszfajta szedéstechnikával.

Ez igazolja a korábban felvetett Vigvári és Kovai (2020) állítását, miszerint az számított cigánynak, aki előnytelen osztálypozíciót foglal el, szemben a többségi magyar pozícióval. Elmondható, hogy az interjúalanyok inkább az előnytelen osztályhelyzetet, inkább a külsőleg meghatározható jegyeket tekintették a cigányság jellemzőinek.

Amikor arról kérdeztem őket, hogy szerintük ezek a munkavállalók miért maradnak a mezőgazdaságban és miért nem mennek el egy kiszámíthatóbb helyre (pl. egy helyi vágóhídra, ahol folyamatos munkaerőhiánnyal küzdenek), szintén egészen vegyes képet adtak a helyi viszonyokról. Károly szerint egyszerűen nem akarnak dolgozni az emberek, sokan a segélyre támaszkodnak a napi munkák mellett. A gazdák szerint nehéz nekik a kitörés is, mert sokan nem tudnak bánni a pénzüikkel vagy spórolni, és a fizetésük egy nagy része dohányzásra megy el. Erzsi néni a napról napra élést emelte ki:

„Az a biztos, hogy minden nap jön neki [a fizetés]. Ezek úgy vannak szokva. Én gondolatom szerint...Napról napra élnek. Napról napra esznek is, meg isznak is.”

A megítélésük ezek alapján egyértelműen ambivalens és pontosan ezeket a folyamatokat írja le Hamar (2015) is a *migráns idénymunkásokról*. *„A termelők általános problémaként említik a magas fluktuációt, a munkások alacsony munkakultúráját, a szabályok be nem tartását, a megállapodások felrúgását”* (Hamar, 2015, 43.o.). Ezenfelül a társadalmi mobilitásukat nehezíti a képzetlenségük. Pistavár környékén nagy a munkaerőhiány, sok gyár, vágóhíd és telep épült az elmúlt években, ahol igazán szükség lenne a munkavállalókra. Kiszámítható, stabil fizetést ígérnek, és mégsem mennek el azok sem, akiknek lehetőségük lenne rá. Blanka a problémát így írja le, amikor ennek a jelenségnek az okára kérdeztem rá:

„Analfabétizmus! Ez a legjobb szó rá teljesen, és tényleg évről évre lát-szódik, hogy egyre butábbak, sajnos ezt lehet rájuk mondani. Néha már ott tartunk, hogy kár őket alkalmazni, mert egyszerűen nem tudják megcsinálni, véghez vinni azt a munkát, amit odaadunk nekik, és el van nekik mondva ötször, lehet, hogy tízszer is, és akkor sem tudja [...] Szó szerint. Mondhatom, hogy 80 százaléka nem tud írni, olvasni.”

Károly ezzel szemben részletesebben mesélt a társadalmi mobilitás pozitív példájáról is. Vannak, akik eltanulják a mezőgazdaságot, hiszen napszámosként kezdték, majd össze tudják

spórolni a pénzt egy kisebb tanyára vagy telekre. Ugyanúgy belekezdenek főként a számóca-termesztésbe és szintén gazdákká válnak. Vannak olyanok, akik megcsináltatják az állampolgárságot és már itt járatták iskolába, óvodába a gyerekeiket és taníttatják.

Őket nevezi Hamar (2015, 43-44.o.) *áttelepült idénymunkásoknak szemben a migráns idénymunkásokkal*. Az előbbi áttelepedett Magyarországra és az egyszerűsített honosításnak köszönhetően felvette a magyar állampolgárságot. Ezt évtizedek alatt tudták elérni, erősen támaszkodva a 90-es évektől kezdve kialakuló patrónus-kliens viszonyaikra. Fontos, hogy a kapcsolati hálók nélkül nehéz lenne boldogulni, de ezt az évtizedek alatt kialakították maguknak.

Az áttelepült idénymunkásokra tökéletes példa Józsi és családja, aki felvette a magyar állampolgárságot is. Évtizedes kemény munka árán pedig megtudta teremteni az a családi jólétet, hiszen már saját tanyát is vettek és saját gazdaságot üzemeltetnek.

Hamar (2015) tanulmányában arról ír, hogy –bár az interjúmban megjelenő tendenciának megfelelően – mára csökken a bevándorló, migráns romániai munkaerő száma, mégis ők adják a magyar gazdaságok munkaerő-utánpótlását. Pistavár esetében nagyon koncentráltan jelenik meg a migráns munkaerő, Károly szerint majdnem 4000 főre tehető a szezon alatti városlélekszám növekedés az idénymunkások miatt. A dél-alföldi régió köti le legnagyobb arányban a Romániából beáramló munkaerőt, ebből pedig kiemelkedik Bács-Kiskun megye (Hamar, 2015), ahol Pistavár is található.

4.3. Munkaszervezés és hálózatok

A romániaiak magyarországi munkaszervezésében kiemelt szerepe van a személyes ismertségeknek és a településen belüli kapcsolatoknak, a gyenge kötések⁵ (Granovetter, 1983/2013; Csíte és mtsai., 2009). Károly, Blanka és a Sánta házaspár is arra erősített rá, hogy főként ismerősi kapcsolatokon keresztül, illetve jutnak el hozzájuk a munkavállalók, ha pedig keresni kell akkor más gazdákhöz fordulnak először. A csapat szerveződésében azonban a rokonsági, baráti szálak is nagy szerepet játszanak, így az erős kötések is megjelennek (Granovetter, 1982/2013). Elmondható tehát, hogy vendégmunkások együttmozgását és a jó munkára beajánlást alakítják az erős kötések, de a munkaszervezést főként a gyenge kötéseknek köszönhetik.

⁵ A gyenge és erős kötések elmélete eredetileg Mark Granovetter (1982/2013) nevéhez kötődik. Az erős kötések alatt a közelebbi baráti, családi kapcsolatokat értjük, gyenge kötések alatt pedig a távolabbi ismerőseket. Főként a szegényebb társadalmi rétegekre jellemző, hogy a gyenge kötések ún. „hidat” alkotnak az erős kötések között.

Ahogy az interjúkban is kiemelték mindenkinek szüksége lenne megbízható, állandó munkaerőre, valahogy mégsem képesek ennek a megtalálására. Emiatt folyamatosan szükség van az utánpótlásra és a munkaszervezésre. A munkaerőpiaci toborzás egy egészen sajátos módon zajlik ebben a szektorban. Abban az esetben, ha nem találják meg a gazdát és neki van szükség toborzásra, van, hogy jár egy kört a faluban és összeszed pár embert, legalábbis Károly szerint régen így működött. Szécsi (2009, idézi Hamar, 2014) kutatása szerint ez területspecifikus jelenség lehet Pistavár esetében, mivel a dél-alföldi üzemek, vállalkozások azok, amelyek előnyben részesítik a vendégmunkásokat, míg az észak-alföldiek inkább a környékbeli településekről keresnek munkaerőt.

Ennek az okát kereshetjük abban, hogy milyen a munkanélküliség helyzete az adott településen. Csité és munkatársai (2009) kétfajta munkanélküliséget különítenek el. Egyrészt a valószínű munkaerőhiányt, amikor az adott munka elvégzésére nincs elég ember a környéken. Másrészt azt a jelenséget, amikor az adott munka elvégzésére van elegendő (szakképzetlen) munkaerő a környéken, ám a fizikai megterhelés miatt nem vállalják el. Az utóbbi jellemző a mezőgazdaságra és ez az, amelyeket betöltenek a vendégmunkások.

Ez lehet az egyik oka annak, hogy a helyi pistavári munkaerőt nehezen tudják integrálni azokba az ágazatokba, mint például a mezőgazdaság, ahol igazán szükség lenne a helyi, megbízható munkaerőre. Erzsi néni példája jól mutatja, hogy bizalmatlan a helyi cigánysággal szemben, de bizalmas lenne egy fővárosból letelepített munkaerővel kapcsolatban:

„Hát, aki erőteljes emberek, akiknek nincs hol lakni, bizony Pestről is jöhetnének le, mert az ember hozna egy konténert, aztán lakhatna benne, és akkor kéri, de megvolna nekik az ennivalójuk, mindenük megvolna.”

Tehát szerinte megoldási javaslat lehetne kormányzati, vagy rendszerszinten a rászoruló, hajléktalan emberek leköltöztetése ezekre a munkaerőhiányban szenvedő kisközségekbe, tányákra. Azonban ennek a strukturális átalakításnak szigorú felügyeleti rendszer kellene kialakítani, hiszen sok esetben ez kihasználásba csaphat át és szinte modernkori rabszolgaságnak tekinthető, ha csak lakhatásért és élelemért dolgoznak ezek az emberek (Valik, 2020). Összességében mégis elmondható, hogy a magyar munkaerőpiac sajátos anomáliája, hogy a hazai vállalkozások nem tudják magyar állampolgárokkal kezelni a munkaerőhiányt, miközben kifejezetten súlyos a helyzet az kevésbé iskolázott aktív korú népesség körében (Csité és mtsai.,2009).

4.4. A külföldi munka elszívó ereje

Legtöbb interjúalany a tartós munkaerőcsökkenést a külföldi munkában látja. Többen kiemelték, hogy most már nem állnak meg az Alföldön, hanem tovább mennek nyugatra, főként Németországba és Ausztriába, ahol az időnymunka értéke sokkal magasabb. Van olyan, aki szerint ugyanazért a munkáért három-négyszeresét is megkapják a munkavállalók. Blanka elmesélése szerint más is a munkaszervezési folyamat: Erdélyben vannak munkaközvetítő irodák, ahova ha bemennek és elmondják az emberek, hogy hova szeretnének menni, majd kiválasztás után szerződést kötnek és indulnak.

A korosztály eltolódására is panaszkodtak többen, hiszen a 90-es években idekerülő „jó” munkaerő már kiöregedett és a fiatalok között nehezen találják az utánpótlást. Blanka szerint főleg azért, mert ők kint csinálják –az itteni 2000 forintos órabéres—munkát ott 8-9 euróért. Azonban most már megjelent az a csoport is, aki kijár külföldre munkáért, ha ott nem talál, vagy „nem állja meg a helyét” akkor vissza Románia fele megáll Pistaváron és ott dolgozik. A jelenleg fentálló munkaerőhiány így egy többrétegű probléma, és még rosszabbat jósolnak az interjúalanyok a későbbiekre.

Józsi elmesélése szerint több erdélyi ismerőse – köztük a testvére is – Németországban dolgozik már, de jellemző rájuk egy cirkuláris mobilitás. Ez a gyakorlatban sokszor úgy néz ki, hogy a legintenzívebb időszakban – azaz a számóca és a paprikaszezonban – Pistaváron dolgoznak, majd továbbmennek nyugatra, ahol azokban a hónapokban dolgoznak, amikor kevesebb a városban a munka. Majd visszamennek Romániába a téli időszakra és a következő évben újramezdi a körforgást. Józsi és családja azonban teljes mértékben elégedett Magyarországgal és úgy érzik, hogy ők itt találták meg a boldogulásuk forrását.

5. Vendégmunkások a helyi ipari szektorban

A mezőgazdaság egyre inkább erősödő napszámos jellege tehát nagy terepet ad a beáramló vendégmunkásoknak. Pistavár területén azonban nem csak az agrárszektorban dolgoznak vendégmunkások, hanem a (hús)ipari vállalkozásoknál is. Józsit amikor arról kérdeztem, hogy miért a mezőgazdaságban és a kissé kiszámíthatatlan idénymunkában dolgoznak egyszerűen azt válaszolta, hogy „*mi egyszerűen ehhez értünk jobban*”. Bár ő is elismerte, hogy a kiszámítható kereset kínál a gyári munka és ez pozitív, de számára ezek a munkák már nagyobb szakképzettséget és betanítást jelentenek. Megjelent az a fajta ellentmondás is, hogy szerintem egy gyári munkához kérnek nyelvismeretet vagy középfokú előképzettséget, amivel ők nem rendelkeznek. A téves előfeltételezés ellenére arra a következtetésre jutottunk, hogy magas bemeneti követelmény félelme miatt sem vonzó számukra a gyári munka. Emellett pedig a más jellegű adózási rendszerben a keresetük csökkenésének veszélyét látja.

Magyarországon az elmúlt években jellemzővé vált az újraiparosodás, melynek egyik tökéletes példája Bács-Kiskun vármegye (Lux, 2023), ahol található a vizsgált település is. A vármegyére expanzív jellegű újraiparosodás főként a Mercedes-Benz gyárnak és ahhoz kötődő cégeknek köszönhető (Szombathelyi és Molnár, 2018). A Mercedes-Benz gyár 2012 márciusában nyitott meg Kecskeméten, közel 4000 munkavállalót foglalkoztat, ezzel a térség és a Dél-alföldi régió egyik legmeghatározóbb vállalata lett (Rácz és Szűcs, 2016).

Több tanulmány is úgy számol be róla, hogy nagyon jó hatással van a megyeszékhely és a környékbeli települések fejlődésére (Rácz és Szűcs, 2016). Ezzel szemben mindkét ipari szektorban szereplő interjúalany a gyár hatalmas munkaerő-elszívó erejét emelte ki. Gábor és Zsófi cégénél is problémát okozott a Mercedes-Benz gyár és a hozzákapcsolódó alkatrészgyárak és fuvarozási cégek hatalmas foglalkoztatottsága, amely állításuk szerint sok munkavállalót vett el a környékbeli települések vállalkozásaitól.

Ezenfelül a korábban már említett nyugati országba zajló kivándorlási folyamatok is negatív hatással vannak a helyi munkaerő folyamataira. A terepen végzett munka tapasztalatai alapján elsőként ismeretem a helyi romák és romániai vendégmunkások szerepét az iparszektorban, majd az újonnan megjelenő ázsiai vendégmunkások szerepét. Végül a mezőgazdasági folyamatoknál megismert függőségi viszonyok szerepe olvasható a fejezetben.

5.1. Romániai vendégmunkások és helyi romák az iparszektorban

Gábor és Zsófi elmondásai alapján a húsipari és feldolgozó vállalkozások is küzdenek a településen a megbízható munkaerő problémájával. Zsófi szerint az elmúlt 15-20 évben nagy változások álltak be. A kezdetekben még sok romániai vendégmunkás dolgozott náluk is, nem csak a mezőgazdaságban. Itt a munkaszervezési folyamatokra jellemző, hogy főként a szájról szájra terjedő munkák terjedtek, nem voltak munkaközvetítők vagy hirdetések. Náluk hasonlóan jellemző az áttelepült vendégmunkások jelensége, hiszen többen is letelepedtek Pistaváron és nem tértek vissza Romániába. Sokan viszont tovább álltak Németországba, azonban itt nem jelenik meg a cirkuláris mobilitás, hiszen a legtöbben nem tértek vissza az anyaországukba vagy Pistavára, hanem külföldön telepedtek le. Itt tanulták meg a vágóhíd és a feldolgozóipar feladatait, majd ezzel a tudással külföldön is megállták a helyüket. Zsófi szavaival élve ezt megakadályozni nem tudták, mert nem tudják felvenni a versenyt a nyugati fizetésekkel.

Fontos, hogy nem csak a külföld, hanem a mezőgazdaság elszívó ereje is előkerült mindkét interjúalany esetén. Gábor szerint a „*szamócázásban láttak kitörési lehetőséget*”, míg Zsófi szerint a gyári munkát a fizikai nehézségek miatt hagyják ott a legtöbben. Az egészségügyi problémák, a korai öregedés és a nagy terhelés problémát jelenhet, de Gábor például kiemelte, hogy náluk többféle munkára is van lehetőség, többek között egy 70 éves cukorbeteg férfi is alkalmazott náluk. Emellett viszont az idénymunka vonzóbb jellege is megjelenik, hiszen Józsi is kiemelte a beszélgetés során, hogy ő munkásként közel másfélszer annyit keres a földeken, mint a gyárban, hiszen az előbbinél megjelenik a teljesítményalapú bérezés is.

Összességében tehát elmondható, hogy korábban jóval intenzívebben voltak jelen a romániai vendégmunkások a helyi ipari szektorban, azonban a külföldi munka és a mezőgazdaság elszívó ereje mellett megjelent az öregedés is, mint pályaelhagyási faktor. Így egyre fogyatkozott a számuk a foglalkoztatottak között, itt pedig újra felmerül a kérdés, hogy a helyi munkakeresőket miért nem integrálták be az ipari szektorba.

A mezőgazdasági szektorban megállapítható volt, hogy a rasszizálás és a bizalmatlanság a helyi romákkal szemben nagy szerepet játszik abban, hogy miért nem alkalmazzák őket idénymunkára. Az ipari szektorban ez a bizalmatlanság szintén megjelent az interjúalanyaim körében. Zsófi szerint „*lejtmenet*” volt, amikor már csak a cigányokat tudták alkalmazni, hiszen a legtöbben megbízhatatlanok. Több esetben is visszabeszélnék a vezetőségnek, sokszor nem érkezik meg a munkára és a rossz tapasztalatok folyamatosan csak gyűltek. Gábor szerint egy komoly probléma a helyi „*cigányvárosban*” megjelenő drogok használata, ami miatt az ott lévő

munkaképes fiatal korosztály nem is képes dolgozni. Kiemelték, hogy vannak kivételek a rossz tapasztalat alól is. Zsófi például így nyilatkozott:

„kérlek, azt azért tényleg te is vedd bele ebbe, hogy én sem úgy nyilatkozom a cigányokról, hogy mindegyik szemétláda... Mert tényleg van olyan cigány, több cigány család, aki tőlünk, belőlünk él meg a családjával együtt, és tisztességgel megcsinálja a munkáját. Tehát vannak normálisak is, de több a szemét.”

Ezenfelül pedig mindkét interjúalany kiemelte, hogy a munkavállalók egészségügyi állapota is egyre nagyobb szerepet játszik a munkaerő cserélődésében. A fizikai munkát végzőket az évtizedek alatt megviselte a munka, sokan egészségügyi problémákkal küzdenek és kevésbé hatékonyan végzik a munkájuk. Emellett pedig a „korai kiöregedést” is említették, hiszen már 50 éves koruk környékén elhagyják a pályát, hiszen a fizikai állapotuk megköveteli ezt.

5.2. Ázsiai vendégmunkások megjelenése a helyi ipari szektorban

A mezőgazdaságban és ipari szektorban is fellépő munkaerőhiányt tehát nem tudják pótolni a helyi roma kisebbségekkel és más etnikumú munkakeresőkkel. A bizalmatlanság, folyamatos kiszolgáltatottság és rossz tapasztalat végül arra készítette a munkaadókat, hogy más alternatív irányba lépjenek:

„Már 4-5 éve ezzel küzdünk, hogy könyörgünk ezeknek a cigányoknak, hogy jöjjenek dolgozni, aztán vagy jön, vagy nem jön. És akkor egyszer csak jött egy telefon, hogy ők egy ilyen közvetítő cég, aki hoz befele férfiakat, és hogy szeretnénk-e ilyet, és nyilván azonnal lecsaptunk rá ...” (Zsófi)

Zsófiékhoz tehát közvetítőcégen keresztül érkeztek kétéves munkaszerződéssel ázsiai munkások, főként Indiából és Bangladesből. Összesen tizenegy fő dolgozik a vágóhídon jelenleg, mindannyian férfiak, legtöbbük 1990 és 2000 között születettek. A családjuk otthon tartózkodik és minden hónap végén küldik nekik haza a fizetésük egy részét. A közvetítőcég feltételei szerint a vállalkozásban lakhatást kell nekik biztosítani, amelyet Zsófiék jelenleg Pistaváron bérelnek és a dolgozók fizetéséből vonják le.

Gáboréknál még speciálisabb helyzet alakult ki, hiszen náluk már 2019 óta dolgozik egy indiai vendégmunkás, mára azonban már kilenc indiai vendégmunkás dolgozik náluk, valamint egy ukrán nemzetiségű. Az esetükben nem közvetítőkön keresztül érkeztek az országba, hanem egy ismerősön keresztüli ajánlással, majd az első dolgozói ismerősei, barátai és családja is

Magyarországra jött. Az egyikőjüknek sikerült elérni azt, hogy már a felesége és a gyereke is ideköltözött, az utóbbi jelenleg is a Pistavári Általános Iskolában tanul. Tehát elmondható, hogy a mezőgazdasági szektorral párhuzamosan itt is megjelenik a gyenge kötések szerepe.

Mindkettő munkaadó nagyon pozitívan nyilatkozott róluk. Gábor nagyon meg van elégedve a munkájukkal. A kezdetben sokat kellett nekik segíteni, de mostanra már mindent megoldanak maguktól, többen már autót vettek maguknak, iskolába járatják a gyerekeket és *„élik az életüket európai módon”*. Zsófi szerint az új dolgozók rendkívül hálásak és alázatosak, nem bunkóak. Konfliktus esetleges a munkatempó különbségből adódhat: *„...ők egy teljesen más kultúrából jönnek, nem olyanok, mint mi európaiak, hogy gyerünk, haladjunk és csináljuk a dolgunkat, hanem olyan ráérősen, olyan megfontoltan, most akkor pihenjünk egy kicsit.”* (Zsófi)

A jövőhöz mindketten bizakodóan álltak és kiemelték, hogy szerintük egyre több ázsiai vendégmunkás fog érkezni az országba és a településre. Hiszen jelenleg a legtöbb környékbeli vállalkozás szintén küzd hasonló jellegű problémákkal, és több ismerős is kereste már őket, hogy hogyan és miként tudtak ilyen munkaerőt behozni, így biztosan úgy érzik szükséges lesz a jelenlétük.

5.3. Függőségi viszonyok az ipari szektorban

Vigvári (2016) a mezőgazdasági napszámosok típusait különítette el a függőségi viszonyok vizsgálata mentén. Az ipari szektorban jelenő függőségi viszonyok vizsgálatáról azonban keveset olvashatunk a magyarországi szakirodalomban, ezzel párhuzamosan pedig megjelenik egy új jelenség; az ázsiai vendégmunkások esete.

Elsőként a romániai vendégmunkásokat vizsgálva megállapítható, hogy hasonlóan megjelenhet egy *kliens-patrónus* viszony a munkavállaló és a munkaadó között. Gábor az esetükben a hosszútávú és stabil munkaerőt mindenképpen sikerként könyvelte el és ennek elemeként a stabil, kiszámítható fizetést és emberi bánásmódot emelte ki, amely egy bizalmi viszonyt eredményezett. Fontosnak érezte, hogy a kiöregedés jelenségére is tudjanak valamilyen módon válaszolni, így idősebb, gyengébb fizikai állapotú embereknek is próbálnak munkát biztosítani, ha már évtizedek óta náluk dolgoznak.

Zsófiék esetében a stabilitás egy nagyobb problémát okozott idáig, náluk is nagyon sokszor előfordult, hogy cserbenhagyták őket a helyi munkavállalók és nem érkeztek meg a munkára. Ebben az esetben vagy ők állnak a szalag mellé, vagy pedig leáll a termelés, ami egy kölcsönös kiszolgáltatottságot teremt meg.

Ezt a kliens-patrónus viszonyt teljesen felborítja az ázsiai munkavállalók megjelenése. Jogi szempontból ők csak az adott munkahelyen dolgozhatnak és csak az előre leszerződött munkakörben. Így előrelépési lehetőségük nincsen, de munkahelyet váltani sem tudnak. Még ha valamilyen jogilag megkérdőjelezhető módon szeretnék is megpróbálni a nyelvtudás és az ismeretségek hiánya nem teszi lehetővé a mobilitást. Az egyetlen opciójuk az anyaországba való visszatérés lenne, azonban Zsófi szerint ők nem akarnak hazamenni. Így megállapítható, hogy a vendégmunkások beáramlása a szigorúbb jogi keretek miatt egy sokkal kényelmesebb megoldást kínál az ipari munkaadók és akár a mezőgazdaság számára is, hiszen megszűnik a hatalmas fluktuáció, nem változik a fizetés és bizonyos szempontból egy jóval röghöz kötöttebb viszony áll fel. A kiszolgáltatottság mindkét oldalról megjelenik, viszont az ázsiai munkavállalók jóval nagyobb mértékben ki vannak szolgáltatva a szerződésük által, mint a helyi vagy akár romániai vendégmunkások.

6. Munkaerőpiaci integráció kérdései Pistaváron

Ahogy a 2. fejezet is ismereteti a munkaerőpiaci integráció sikeressége nélkül nem lehet élvezni a bevándorláspolitikai pozitív előnyeit. Gödri 2015-ös tanulmányában előjelezte, hogy a nyelvi asszimiláció fontos előjele a bevándorló munkapiaci sikerességének. A gazdasági asszimiláción túl azonban nagyon fontos tényező a bevándorlók kulturális asszimilációja is (Horn és Kónya, 2016).

Horn és Kónya 2016-os tanulmányukban a bevándorlók kulturális asszimilációját vizsgálták és megállapították, hogy a nyelvtudás és a csoportméret a leginkább befolyásoló tényezők az asszimilációban. A nyelvtudás alatt nem csak feltétlen magyar, hanem sokszor angol nyelv ismerete is értendő. A csoportmérettel kapcsolatban pedig arra a megállapításra jutottak, hogy nagyobb csoportok nehezebben asszimilálódnak.

A mezőgazdaságot ismertető fejezetben megjelenő Romániából érkező vendégmunkásoknak a nyelvi asszimiláció nem akadály, hiszen a beszélgetések során főként Erdélyből érkező, főként magyar anyanyelvű munkavállalókat említettek az interjúalanyok. Egy-két kivétellel jelent meg, hogy csak a román nyelvet beszélik, de számukra pedig a csoporttársaik tudnak segíteni a nyelvi különbségek leküzdésében. A külföldre történő elvándorlásban azonban már szerepet játszik az idegennyelvek ismerete, ahogy Józsi is elmondta, hogy hátráltató tényező neki a nyugatra vándorlással kapcsolatban.

A vizsgált településen megjelenő ázsiai vendégmunkások újonnan érkező része nem beszél magyarul, viszont angol nyelven sem nagyon, ezért Zsófiék esetében Google Fordító segítségével értik meg egymást. Gáborék esetében viszont alap társalgási szinten beszéltek angolul, valamint mostmár a többéves itt tartózkodásuk alatt a magyar nyelvet is folyamatosan sajátítják el. Emellett pedig Gábor más jellegű alkalmazkodási kísérletekről is mesélt:

„Egyébként, amikor megérkeznek olyan nagyon-nagyon ázsiai kinézetűek, és szép lassan ugye látják itt, hogy milyen a hajunk, milyen a ruhánk, és úgy egészen beolvadnak. [...] elhagyják a turbánt, de mondjuk nem is volt turbános egyik sem, de hogy igazából olyan egész európai, mint egy jó sötét cigánygyerek. Úgy néznek ki. Nem is biztos, hogy megmondod már róluk, hogy nem európaiak.”

Itt az asszimiláció kulturális jellege jelenik meg, hiszen az öltözködésre, megjelenésre és európai értékekre reflektál. Amikor arra kérdeztem rá, hogy mennyire féltek a helyiektől érkező

atrocitásoktól egészen vegyesen álltak a munkaadók a jelenséghez. Zsófi kiemelte, hogy a kezdetben félt ettől és még a rendőrségnek is odatelefonált, hogy érkeznek vendégmunkások és ne lepődjenek meg rajtuk. Beszámolt ezenfelül egy történetről is, amikor bankban nagyon megnézték őket az emberek, főleg az idősebbek. A vendégmunkásaik főként szikh vallásúak, amelynek külső jegyeként turbánt hordanak a férfiak a fejükön. Ezzel kapcsolatban ezt emelte ki Zsófi:

„olvastam is a pistavári emberkének az oldalán, hogy kérdezi az ismerőseit, hogy kik ezek az indiaiak, és akkor olyan kommentek vannak, hogy milyen vallásúak lehetnek [...] és akkor hát ugye ez a szikh, hogy ez egy borzasztó agresszív vallás, hogy ez nagyon nem jó. Tehát, hogy már lassan terroristák lesznek.”

A külföldi munkavállalókkal kapcsolatos előítélet Meszmann és Fedyuk (2020) tanulmánya szerint összefügg az államilag támogatott bevándorlóellenes propaganda és idegengyűlölet hatásaival. Állításuk szerint ez egy olyan helyzetet teremtett, amely a munkahelyekre is kihat és eléri, hogy a vendégmunkásokat fenyegetésnek tekintsék, pont ahogy ezt Pistavár esetén is látjuk.

Összességében elmondható az interjúk alapján, hogy a munkaadók egy nagyon pozitív képet festettek le az ázsiai vendégmunkásaikról, sokszor pozitívabban, mint a helyi vagy a Romániából érkező munkavállalókról. Zsófi kiemelte, hogy szerinte hosszútávon nagy változásokhoz vezethet ez a tendencia, mivel nagyon sok munkaadónak ilyen munkavállalóra van szüksége. Itt a mezőgazdasághoz hasonlóan megjelenik a gyenge kötések erejének szerepe a már egyébként is működő vállalkozások, a munkaerőközvetítő cégek mellett.

7. Diszkusszió

A dolgozat arra a kérdésre kereste a választ, hogy hogyan alakítják a vendégmunkások a helyi munkaerőhiánnyal való megküzdési stratégiákat. A kérdés megválaszolásához a munkaadókkal és egy munkavállalóval felvett félig strukturált interjúk eredményei szolgáltak. A kutatásban a település mezőgazdasági illetve ipari szektorát vizsgáltam, melyeknél a vizsgált jelenségek sokszor összehasonlíthatóak de több ponton el is térnek egymástól.

A probléma kiindulási alapja, hogy Pistaváron magas a munkaerőhiány miközben magas a munkanélküliségi ráta, mégsem tudják pótolni a helyi munkakeresőkkel ezt a keletkezett hiányt. A dolgozat célja, hogy ennek az ellentmondásnak az okait feltérképezze és megvizsgálja hogyan reagálnak erre a helyi munkaadók. A dolgozat három opcionális startégiát vizsgál meg; a helyi roma munkavállalók, a romániai vendégmunkások majd az elmúlt években megjelenő ázsiai vendégmunkások foglalkoztatását.

A munkakeresők nagyrésze az elmondások alapján főként a helyi roma társadalom tagjai közül kerülnek ki. A munkaadókra jellemző volt a cigányokkal szembeni bizalmatlanság és rasszizáló magatartás. Sokszor a „magyar” szót a pozitív jelző szinonimájaként használták, miközben a „cigány” jelzőt inkább negatív értelemben tüntették fel. Emellett megjelent a hozzáállás kérdése, hiszen a munkaadók szerint a romák nem akarnak dolgozni, és ha munkába is állnak a hozzáállásuk megkérdőjelezhető és nem tudnak megfelelni az általuk elvárt minőségi munka kritériumainak. Ezenfelül a korai kiöregedés is aggályként jelent meg a munkaadók részéről, valamint a helyi szinten a romatársadalomban fiataljai között kiemelten megjelenő drogfogyasztás is. Ezek mind a cigánysággal szembeni bizalmatlanságot erősítik a munkavállalókban.

Ennek okán előnyben részesítik a helyi szakképzetlen munkaerővel szemben a vendégmunkásokat. Az elmúlt évtizedekben elsőként a Romániából beáramló vendégmunkások jelentek meg, akik főként erdélyi magyarajkú területekről érkeztek. Velük kapcsolatban egy nagyobb elégedettséget tapasztalhatunk a munkaadók részéről. A korábbi évtizedekben megjelenő nagyszámú romániai vendégmunkások mennyiségét csökkenés jellemzi. Ennek oka egyrészt a nyugati országba történő elvándorlás, másrészt pedig a megjelenő cirkuláris mobilitás, hiszen sokan visszatérnek az anyaországba és a településre csak egy megállóként tekintenek.

A jelenleg is Pistaváron tartózkodó romániai vendégmunkások főként a mezőgazdaságban helyezkednek el, de az ipari szektorban is megjelennek. A mezőgazdasági szférában megjelenő napszámos munka jellegét egy vonzóbb lehetőségnek tekintik, egyrészt a gyorsabban (napi, heti szinten) elérhető és magasabb fizetés miatt, másrészt a könnyebb belépési küszöb miatt. Az

ipari szektorban a félreértelmezett munkajogi keretek és a valósánál magasabbnak feltételezett belépési küszöb (idegennyelvismeret, középfokú végzettség stb.) miatt kevesebben helyezkednek el. Megállapítható tehát, hogy a mezőgazdasági munka helyi szinten munkaerő elszívóként jelenik meg az ipari munkával szemben.

A helyi ipari munkától nem csak a mezőgazdaság, hanem a környékbeli multinacionális vállalatok is elszívják a potenciális munkaerőt. A település közelében épült Mercedes-Benz gyár a munkaadók szerint az egyik legfőbb oka az elmúlt 15 évben megjelenő foglalkoztatási problémáikra. Ezekre a problémákra pedig sokáig nehezen tudtak reagálni. Összességében mindkét szektor foglalkoztatóinak az a célja, hogy egy stabil munkaerőt tudjon alkalmazni, akiknél alacsony a fluktuáció. Ezt a munkaerőt pedig csak részben találták meg a helyiek közül, így az ő kiegészítésükként foglalkoztatnak vendégmunkásokat.

A munkaadók egyre kiszolgáltatottabb helyzetben találták magukat az elmúlt másfél évtizedben és folyamatosan munkaerőproblémákkal küzdöttek. A kiszolgáltatottság leírásához a kliens-patrónus viszony (Vigvári, 2016) elméletét használom, azonban ez a hagyományos értelemben vett kapcsolat is felborul a vendégmunkások miatt. Egyre nehezebb kialakítani egy bizalmi viszonyt, mivel a vendégmunkások könnyen és gyorsan váltanak a mezőgazdasági munkaadók között. A váltás oka legtöbbször a fizetési különbségek vagy a munkaadóval kialakult viszonyban rejtőzik. A patrónusok tehát egyre kiszolgáltatottabbá válnak a kliensekkel szemben, hiszen az utóbbi számára nagyobb a munkahelyválaszték, miközben a gazdaságban a munka elvégzésétől függ a patrónus bevétele.

Emellett a munkavállalók egészségügyi állapotának gyorsütemű leépülése és fizikai állapotuk romlása egy újabb okot ad arra, hogy valahogyan pótolni kell a kieső munkaerőt. Erre válasz lehet az elmúlt években megjelenő ázsiai vendégmunkások csoportja. A bevándorlási törvények enyhítésével lehetőség nyílt olyan országok munkavállalóit foglalkoztatni, akik korábban nem voltak jelen a magyarországi munkaerőpiacon. Így kerültek Pistavárra indiai és bangladesi vendégmunkások is. A bejövételüket segítik munkaerő-közvetítőcégek, viszont a folyamatos letelepedésükkel megjelennek a gyenge kötések (Granovetter, 1983/2013) is, így az ismerősi hálózat szerepe is felerősödik. Az esetükben egy más jellegű kapcsolat áll fent, mint a kliens-patrónus viszony, hiszen a munkavállalókat olyan szerződések kötik, amellyel legalább 2 évre tartózkodhatnak az országban. Ezzel kialakul a munkaadóban a biztonságérzés és csökken a fluktuációtól való félelem. Emellett magasabb szintű elégedettségről is beszámoltak az ázsiai vendégmunkások munkamorálját illetően.

Az, hogy ez pozitív képet alakít ki a munkaadókban előre jelezheti, hogy egy növekvő tendencia jelenik meg az ázsiai munkavállalók hazai foglalkoztatásában. A vendégmunkások esetében azonban kiemelten fontos a munkaerőpiaci integráció és ahhoz kapcsolódóan az asszimiláció. A kulturális asszimiláció egyik eleme a nyelvismeret, amellyel az érkező munkavállalók nem rendelkeznek. Ebből az aspektusból vizsgálva az Erdélyből érkező magyar anyanyelvű vendégmunkások egy könnyebb integrációs helyzetbe érkeznek.

Pistaváron van olyan vállalkozás, ahol már több éve foglalkoztatnak indiai munkavállalókat, akik esetében kiemelte a munkaadó a gyors kulturális asszimilációt (öltözködés, szokások stb.) az európai hagyományokhoz. A helyi közösségbe való asszimilálódás egy komplex kérdés lehet, hiszen a kormány jelenleg törvényekkel enyhíti a külföldi munkavállalók beáramlását, ezzel szemben a korábbi években a kormány kommunikációja bevándorlóellenességgel jellemezhető. Az ennek hatására kialakuló idegengyűlölet növekedése pedig bizalmatlanságot eredményez a helyi társadalom tagjainak a részéről.

8. Összefoglalás

A dolgozat arra kérdésre kereste a választ, hogy hogyan alakítják a vendégmunkások a helyi munkaerőhiánnyal való megküzdési stratégiákat. A dolgozat célja, hogy feltérképezze annak az okait, hogy hogyan alakul ki a vizsgált településen a szakképzetlen munkaerőhiány pótlása. A kutatás egy Dél-alföldi régióban található kis településen zajlott 2023. novembere és 2024. márciusa között félig strukturált interjúk segítségével.

A dolgozat vizsgálja a munkaerőhiány okait, többek között az a multinacionális cégek munkaerő-elszívó erejét, a külföldre elvándorlást és a magas fluktuációt. A kutatás arra az eredményre jutott, hogy a településen megjelenő szakképzetlen munkaerőhiányt nem a helyi roma közösségek tagjaival pótolják, hanem romániai és ázsiai vendégmunkásokkal. Ezt a három stratégiát komplex rendszerben vizsgálva megérthetjük, hogy hogyan alakult át az elmúlt pár évtizedben a helyi szakképzetlen munkaerő.

Elsőként megállapítja a dolgozat, hogy a roma társadalommal szemben magas a bizalmatlanság és a munkájuk minősége sem felel meg a munkaadók által elvártaknak. Az ő esetükben egy magasabb szintű rasszizáló magatartás is megjelent a munkaadók részéről. Másodsorban a romániai vendégmunkások száma egyre csökken és a helyiek esetében egyre erőteljesebb kiszolgáltatottság jelenik meg a munkaadók felé. A vendégmunkások számára jóval nagyobbá vált a munkahelykínálat mint a munkaadók számára a munkavállalói kínálat. Ezzel felborultak a korábban hagyományos kliens-patrónus szerepek. Az átalakulás utolsó része pedig az ázsiai munkások megjelenése, akik stabil legitimációs keretek között érkeznek és a megbízhatóságuk magas a munkaszerződések miatt.

Az utóbbi csoport esetében a munkaerőpiaci integráció kulcskérdés lehet, hiszen ez határozza meg a hosszútávú sikeres munkavállalást és asszimilációt. Jellemző rájuk, hogy gyors a kulturális asszimiláció és igyekeznek felvenni az európai szokásokat, azonban a nyelvismeret szolgálhat egy komolyabb akadályként. Emellett pedig a kormány korábbi bevándorlóellenes propagandája növelte a társadalom idegenellenességét, emiatt nehezebb lehet a helyi vidéki közösségekbe való asszimilálódás.

A dolgozatnak nem célja egy teljes munkaerőpiaci elemzés bemutatása, pusztán az adott településen megjelenő szakképzetlen munkaerőhiány pótlási lehetőségeinek feltérképezése. A kutatás esetleges továbbfejlesztési lehetősége több interjú felvétele munkavállalókkal és a helyi munkaszervezőkkel.

9. Felhasznált irodalom

1989. évi 15. törvényerejű rendelet (1989). <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=98900015.tvr>
- 407/2021. (VII. 8.) Korm. rendelet a veszélyhelyzet ideje alatt a harmadik országbeli állampolgárok magyarországi foglalkoztatására vonatkozó különleges szabályokról <https://njt.hu/jogszabaly/2021-407-20-22>
- Csite, A., Jakobi, N., & Németh, N. (2009). Román állampolgárságú munkavállalók Magyarországon. *Területi Statisztika*. https://hetfa.hu/wp-content/uploads/HMM04_Nemeth_Csite_Jakobi_RomanallampolgarsaguMunkavallalokMagyarorszagon.pdf
- Utolsó megtekintés dátuma: 2024. 04. 17.
- Gödri, I. (2015). Bevándorlók munkaerő-piaci integrációja Magyarországon–népszámlálási helyzetkép. Blaskó Zs.–Fazekas K.(szerk.) *Munkaerőpiaci Tükör*, 121–134. https://kti.krtk.hu/file/download/mt_2015_hun/egyben.pdf Utolsó megtekintés dátuma: 2024. 04. 17.
- Granovetter, M. (2013). A gyenge kötések ereje. In T. Bartus (Szerk.), *Szöveggyűjtemény a SZISZ Szociológia sáv kurzusához* 123–132. <https://drive.google.com/file/d/1HGQxwuB6eW0iVv18QzxtHrObzCtQ6cBU/view?usp=sharing>
- Győri T., és Egri Z. (2020). A munkanélküliek – mint potenciális munkaerő-tartalék – térszerkezetének vizsgálata Békés megyében. *Studia Mundi – Economica*, 7(2), 2–17. <https://doi.org/10.18531/Studia.Mundi.2020.07.02.2-17>
- Hamar A. (2014). „Mi lenne nélkülük...?”: Külföldi és hazai napszámosok egy Dél-Pest megyei kistérségben. 18–27. <http://hdl.handle.net/11155/729>
- Hamar A. (2015). Külföldi idénymunkások a magyar agrárgazdaságban. *Tér és Társadalom*, 29(3), Article 3. <https://doi.org/10.17649/TET.29.3.2709>
- Hamar, A. (2017). Romániai vándormunkások és áttelepültek a kertészeti idénymunka piacán. *Socio. hu Társadalomtudományi Szemle*, 7(3), 47–62. <https://socio.hu/index.php/so/article/view/652>
- Hárs Á. (2015). Célország vagy tranzitország? Az ázsiai országokból érkező migránsok Magyarországon. https://epa.oszk.hu/04200/04259/00124/pdf/EPA04259_kul-gazdasag_2015_11-12_023-051.pdf Utolsó megtekintés dátuma: 2024. 04. 17.
- HEP. (2018). Lajosmizse Város Önkormányzatának Helyi Esélyegyenlőségi Programja. http://www.lajosmizse.hu/sites/default/files/HEP_J%C3%93_20180503.pdf

- Horn, D., & Kónya, I. (2016). Bevándorlók kulturális integrációját meghatározó tényezők. <https://real.mtak.hu/37231/>
- Kende Á. (2023, december 11). Az évek óta migránszó Orbán-kormány most kiszolgáltatott ázsiai vendégmunkások tízezreivel rajzolja át a magyar munkaerőpiacot. *Qubit*. <https://qubit.hu/2023/12/11/az-evek-ota-migransozo-orban-kormany-most-kiszolgáltatott-azsiai-vendegmunkasok-tizezreivel-rajzolja-at-a-magyar-munkaeropiacot> Utolsó megtekintés dátuma: 2024. 04. 17.
- Knyihár, E. (2019). Magyarországon élő kínai állampolgárok társadalmi integrációs szokásainak a vizsgálata. <https://ojs.elte.hu/tkt/article/view/1124/947>
- KSH. (2024) 4,2% volt a munkanélküliségi ráta, *Gyortájékoztató, Munkanélküliség 2023. december*, <https://www.ksh.hu/gyorstajekoztatok/mun/mun2312.html>
- KSH. (é. n.). Magyarország helységnévtára [dataset]. https://www.ksh.hu/apps/hntr.telepu-les?p_lang=HU&p_id=17677 Utolsó elérés dátuma: 2024. 04. 18.
- KSH. (2022), Regisztrált vállalkozás, Feldolgozóipar (TEÁOR8:C) (GFO014, dec 31.) 2020
- Kürti, L. (2016). Lajosmizse- Jászok a Kiskunság peremén. Mizsetáp Mezőgazdasági Korlátolt Felelősségű Társaság. <https://drive.google.com/file/d/16olml6ARlQjSj4Is-NpWWjrgu37RbOSPr/view?usp=sharing>
- Lados, G., és Brucker, B. (2023). Az Európai Unión belüli és harmadik országbeli migráció Magyarországon. <https://real.mtak.hu/182876/>
- Lexiq. (2021). Menekült jelentése. *Lexiq*. <https://lexiq.hu/menekult>
- Lux, G. (2023). Ipar: Újraiparosodási folyamatok a külső sokkok korában. <https://real.mtak.hu/182877/>
- Messing, V. (2014). Methodological puzzles of surveying Roma/Gypsy populations. *Ethnicities*, 14(6), 811–829. https://szociologia.tk.hu/uploads/files/hirek_pdf/jour_fixe14.pdf Utolsó megtekintés dátuma: 2024. 04. 17.
- Meszmann, T., és Fedyuk, O. (2020). Non-local workers in Hungarian automotives. Changing environments for worker mobility and modes of interest formation. *Center for Policy Studies*, 1–17. <https://cps.ceu.edu/publications/working-paper/non-local-workers-hungarian-automotives-changing-environments-worker>
- Nyíri, P. (2003). Új ázsiai migráció Kelet-Európába: A magyarországi kínaiak. Tér és Terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből II, 161–181. https://tudastar.menedek.hu/sites/default/files/uj_azsiai_migracio_kelet-europaba_nyiri.pdf Utolsó megtekintés dátuma: 2024. 04. 17.

- Poór, J., Kőműves, Z. S., Hollósy-Vadász, G., és Szabó-Szentgróti, G. (2022). Szakemberhiány, munkaerőmegtartás és robotizáció problémák és megoldások mezőgazdasági szervezetek. Magyar Agrár-és Élettudományi Egyetem. https://press.mater.uni-mate.hu/138/2/Munkaeropiac%20robotizacio_v05.pdf Utolsó megtekintés dátuma: 2024. 04. 17.
- Rácz, I. G., és Szűcs, C. (2016). A Mercedes-Benz Manufacturing Hungary Kft. Várható Hatásai Kecskemét És A Környező Települések Fejlődésére. *Acta Carolus Robertus*, 6(1), 159–170. <https://ideas.repec.org/a/ags/hukruc/233912.html>
- Réti, T. (2009). A román gazdaság és a migráció. Szerkesztőbizottság, 39–67. https://epa.oszk.hu/04200/04259/00086/pdf/EPA04259_kulgazdasag_2009_07-08_039-067.pdf Utolsó megtekintés dátuma: 2024. 04. 18.
- STADAT – Módszertan – Munkaerő. (é. n.). https://www.ksh.hu/docs/hun/modsz/mun_modsz.html Utolsó megtekintés dátuma: 2024. 04. 18.
- Szabó G. (2024, január 5). A kormány sarokpontját érintik ezek az adatok. <https://index.hu/gazdasag/2024/01/05/munkanelkuliseg-foglalkoztat-as-kormany-ksh-adatok-nagy-marton/>
- Szalkai-Széll, A. (2015). Migránsok, menekültek és bevándorlók. *Hadtudományi szemle*, 8(3), 186–192.
- Szombathelyi S., és Molnár Á. (2018). A kecskeméti Mercedes Gyár hatásának területi vizsgálatai. *Studia Mundi – Economica*, 5(4), 44–56. <https://doi.org/10.18531/Studia.Mundi.2018.05.04.44-56>
- Toma, S. (2005). „Az én cigányom”. Informális gazdasági kapcsolatok cigányok és magyarok között. *Erdélyi Társadalom*, 3(01), 53–70. https://adatbank.ro/html/cim_pdf458.pdf
- Valik, S. (2020). Utcákon, tanyákon, lakhatásban. *Párbeszéd: Szociális munka folyóirat*, 7(2). <https://drive.google.com/file/d/1DCTUn-PYmsUCjCmdqCIwD8Ndgng2VuBN7/view?usp=sharing>
- Vigvári, A. (2016). A napszámtól a bér munkáig: A mezőgazdasági idénymunka változó formái egy kelet-magyarországi példán keresztül. *Erdélyi Társadalom*, 14(01), 73–88. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=464877>
- Vigvari A., és Kovai C. (2020). Befejezetlen proletarizáció? A vidéki munkaerő-tartaléksereg Magyarországon a 2008-as válságot követően. *Tér és Társadalom*, 34(3), 3. cikk. <https://doi.org/10.17649/TET.34.3.3284>

Virág, T. (2010). Kirekesztve Falusi gettók az ország peremén, Akadémiai Kiadó
<https://drive.google.com/file/d/1qFG6v-VMiBWwRC4cpBp04NqJ-La-POcqP/view?usp=sharing>

World Bank. (2024) *Unemployment, total (% of total labor force) (modeled ILO estimate) - European Union* https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS?locations=EU&most_recent_value_desc=false Utolsó megtekintés dátuma: 2024.04.17.

10. Függelék

10.1. Interjúvázlatok

10.1.1. *Mezőgazdasági munkaadók*

Bevezető:

- Mutatkozzon be! Mióta foglalkozik mezőgazdasággal?
- Östermelő a főállása? Állat/növény?
- Milyen termései vannak? Mi a fő bevételi forrásuk?
- Ezeknek mikor van a szezonja?
- Hogy értékesíti az árut?

Munka:

- Nagyjából hány ember dolgozik náluk?
- Ez szezononként hány embert jelent?
- Általában kiket alkalmaznak erre a munkára?
- Inkább férfiak vagy nők? Fiatalok vagy idősek? Nem és korcsoport eloszlás?
- Jön velük a család?
- Mennyire visszatérő ez a munkaerő és milyen volt ez a helyzet 10 évvel ezelőtt?
- Mit érez ezzel kapcsolatban a legnagyobb problémának?
- Mi lenne az ideális munkaerő számára?
- Volt már olyan eset hogy szezon közben hagyták faképnél? Mi volt ennek az oka?
- A többször visszajáró emberek részesültek a részedről valamilyen különleges bánásmódban?
- Ha nagyon megszorultak adtál-e nekik kölcsönt?
- Szerinted ezek az emberek miért az idénymunkát választják? Miért nem mennek el fix állásba?

Ha nem derül ki:

Milyen gyakoriságú a kifizetése ezeknek az embereknek? (napi/heti)

10.1.2. Mezőgazdasági munkavállalók

Bemutakozás

- Mutakozzon be! Mivel foglalkozik, hány éves, család stb.
- Mi a főállása, mivel keresi a kenyerét?
- Mi miatt dolgozik pont itt, ebben a városban?

Munka

- Mi a legjellemzőbb a munkaformájára?
- Hány emberrel dolgozik együtt?
- Mi alapján választja ki, hogy kihez megy el dolgozni?
- Mennyire nehéz munkát találni most Lajosmizsén?
- Mennyire elégedett a fizetésével?
- Mi a legnagyobb probléma a munkaadókkal/gazdákkal?
- Mi a legnagyobb probléma a munkavállalókkal?
- Mit tud, mennyire változott meg a helyzet? Milyen volt ez korábban?
- Milyen az ideális munkahely?
- Miért nem megy el egy állandó helyre dolgozni?

Külföld, más munkaerő

- Mennyit gondolkodtál a nyugatabbra lévő munkákon? Németország, Ausztria stb.
- Mennyire viselkedtek veled elutasítóan mert nem magyarországról származol?
- Mennyire változott meg az elmúlt 10 évben a helyzet?
- Összességében elégedettebb vagy az itteni mint az otthoni körülményekkel?
- Látsz-e bármilyen veszélyt, fenyegetést a jelenlegi helyzetre? (filippínók, indiaiak stb.)

10.1.3. Ipari szereplők

Bemutakozás:

- Mutatkozzon be! Hány éves, mivel foglalkozik?

Munka:

- Nagyjából hány ember dolgozik náluk?
- Szezonális vagy egész éves munka?
- Ez szezononként hány embert jelent?
- Általában kiket alkalmaznak erre a munkára?
- Inkább férfiak vagy nők? Fiatalok vagy idősök? Nem és korcsoport eloszlás?
- Jön velük a család?
- Van-e jelen nyelvi akadály?
- Hogy fogadta a helyi közösség a vendégmunkások érkezését?
- Mennyire visszatérő ez a munkaerő és milyen volt ez a helyzet 10 évvel ezelőtt? Képes stabil munkaerőt kialakítani?
- Mit érez ezzel kapcsolatban a legnagyobb problémának?
- Miért nem a helyi embereket alkalmazzák első sorban?
- Mi lenne az ideális munkaerő számára?
- Volt már olyan eset hogy szezon közben hagyták faképnél? Mi volt ennek az oka?
- Szerinted ezek az emberek miért az idénymunkát választják?

10.2. Interjúleiratok

Az interjúleiratokat terjedelmük miatt az [alábbi linken érhetőek el.](#)

10.3. Települést leíró adatok

A települést leíró adatokat az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információ Rendszer (TEIR) segítségével ismertetem. A település részletes adatait az [alábbi linken elérhető](#) táblázat ismerteti.